

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК ОСНОВА ЙОГО РОЗВИТКУ

Макаренко Марина Василівна, зав. каф. Менеджменту та підприємництва на морському транспорті, д. е. н., професор, Азовський морський інститут, м. Маріуполь, e-mail: mari-makva@yandex.ru, тел: +380504761766

Maryna Makarenko, Head of the Department of Management and business on a sea transport, Ph.D., Professor, AZOV MARITIME INSTITUTE, Mariupol, e-mail: mari-makva@yandex.ru, tel: +380504761766

M. Makarenko. The economic potential of the region as the basis for its development.

The article proves that the study of the problems of development of economic potential of individual regions at the present stage is of particular importance. This is due to the fact that it becomes a prerequisite for ensuring the effective implementation of socio-economic reforms in the country. The situation is aggravated by the strengthening of integration processes in all spheres of public life, therefore the possibility of acquiring a certain competitive advantage in the region through the development of its economic potential requires research. It is emphasized that in most cases economic potential is considered as the aggregate capacity of the economy and its branches, enterprises, farms to carry out production and economic activities, to produce products, goods and services, to meet the needs of the population, social needs, to ensure the development and needs of the consumer. On the basis of studying literary sources and practice of functioning of regions in Ukraine, as well as taking into account the results of their own studies, it was possible to identify the main elements of the economic potential of the region. The components of the economic potential of the region are considered. It is established that the main task of improving the management of development and the use of economic potential as the basis of the mechanism for managing the formation of competitive advantages of the region is to evaluate and identify the main objects and directions, to make changes to these elements, and to modernize them in accordance with those strategic tasks that are set before the region. For a real assessment of the economic potential of the region, we consider it expedient to include certain indicators in this complex concept and highlight specific priorities. In the article the essence of the concept of economic potential is investigated, methods of economic potential management are proposed, which are based on the use of heuristic methods. It is suggested in the management to use the definition of the strength of the relationship between components of economic potential.

Макаренко М. В. Економічний потенціал регіону як основа його розвитку.

У статті доведено, що дослідження проблем розвитку економічного потенціалу окремих регіонів на сучасному етапі набуває особливого значення. Це пояснюється тим, що він стає умовою для забезпечення ефективності здійснення соціально-економічних перетворень в країні. Ситуація погіршується також посиленням інтеграційних процесів в усіх сферах суспільного життя, тому можливість придбання певної конкурентної переваги у регіоні за рахунок розвитку його економічного потенціалу потребує дослідження. Підкреслено, що економічний потенціал у більшості випадків розглядають як сукупну здатність економіки та її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари і послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і потреби споживача. На основі вивчення літературних джерел та практики функціонування регіонів в Україні, а також врахування результатів власних досліджень дозволили виділити основні елементи економічного потенціалу регіону. Розглянуті складові економічного потенціалу регіону. Встановлено, що основним завданням вдосконалення управління розвитком і використанням економічного потенціалу як основи механізму управління формуванням конкурентних переваг регіону є оцінка й визначення основних об'єктів і напрямків, внесення змін у ці елементи, їх модернізацію відповідно до тих стратегічних завдань, які ставляться перед регіоном. Для реальної оцінки економічного потенціалу регіону вважаємо за доцільне включити в це комплексне поняття наступні показники та виділити конкретні пріоритети. В статті досліджено сутність поняття економічного потенціалу, розглянуті головні складові такого потенціалу, запропоновані методи управління економічним потенціалом, котрі засновані на використанні евристичних методів. Запропоновано в управлінні використовувати визначення сили взаємозв'язків між складовими економічного потенціалу

Макаренко М. В. Экономический потенциал региона как основа его развития. В статье доказано, что исследование проблем развития экономического потенциала отдельных регионов на

современном этапе приобретает особое значение. Это объясняется тем, что он становится условием для обеспечения эффективности осуществления социально-экономических преобразований в стране. Ситуация усугубляется также усилением интеграционных процессов во всех сферах общественной жизни, поэтому возможность приобретения определенной конкурентного преимущества в регионе за счет развития его экономического потенциала требует исследования. Подчеркнуто, что экономический потенциал в большинстве случаев рассматривают как совокупную способность экономики и ее отраслей, предприятий, хозяйств осуществлять производственно-экономическую деятельность, выпускать продукцию, товары и услуги, удовлетворять запросы населения, общественные потребности, обеспечивать развитие и потребности потребителя. На основе изучения литературных источников и практики функционирования регионов в Украине, а также учета результатов собственных исследований позволили выделить основные элементы экономического потенциала региона. Рассмотрены составляющие экономического потенциала региона. Установлено, что основной задачей совершенствования управления развитием и использованием экономического потенциала как основы механизма управления формированием конкурентных преимуществ региона является оценка и определение основных объектов и направлений, внесение изменений в эти элементы, их модернизацию в соответствии с теми стратегическими задачами, которые ставятся перед регионом. Для реальной оценки экономического потенциала региона считаем целесообразным включить в это комплексное понятие определенные показатели и выделить конкретные приоритеты. В статье исследована сущность понятия экономического потенциала, предложены методы управления экономическим потенциалом, которые основаны на использовании эвристических методов. Предложено в управлении использовать определение силы взаимосвязей между составляющими экономического потенциала.

Постановка проблеми. Дослідження проблем розвитку економічного потенціалу окремих регіонів на сучасному етапі набуває особливого значення, оскільки є умовою для забезпечення ефективності здійснення соціально- економічних перетворень в країні. Ситуація погіршується також посиленням інтеграційних процесів в усіх сферах суспільного життя, тому можливість придбання певної конкурентної переваги у регіоні за рахунок розвитку його економічного потенціалу потребує дослідження. Важливим моментом при цьому є зосередження уваги на регіональних підходах до оцінки розвитку і використання економічного потенціалу окремих територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники по-різному підходять до вирішення проблем розвитку та управління економічним потенціалом регіону. Зокрема сам економічний потенціал різними вченими визначається по-різному. Отже, питанням управління та розвитку економічного потенціалу присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних вчених : Е. Алаєв [1], А. Воронкова [2], В. Дорофієнко [3], М. Жук [4], І. Школа [5], В. Руденко [6]. Але, дотепер вчені не дійшли до єдності в розумінні щодо змісту й складових елементів економічного потенціалу, методів управління їм для досягнення конкурентоспроможності регіону.

Метою дослідження є дослідження сутності економічного потенціалу регіону та розробка методів управління їм як основи формування конкурентних переваг регіону.

Основні результати дослідження. Економічний потенціал у більшості випадків розглядають як сукупну здатність економіки та її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари і послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і потреби споживача. Виходячи з такого визначення, економічний потенціал регіону залежить від забезпеченості його природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим і науково-технічним потенціалом, накопиченим національним багатством, від рівня розвитку міжнародних зв'язків. Таким чином, під економічним потенціалом регіону будемо розуміти комплексне поняття, що включає в себе певні сукупності потенціалів регіону, залежно від особливостей розвитку території регіону, а також відповідних механізмів і часу їх залучення в господарський оборот з метою підвищення рівня конкурентоспроможності й соціально-економічного розвитку регіону [5].

Вивчення літературних джерел та практики функціонування регіонів в Україні, а також врахування результатів власних досліджень дозволили нам виділити такі основні елементи економічного потенціалу регіону, котрі складають основу механізму управління формуванням його конкурентних переваг: ресурсний, фінансовий, інноваційний, потенціал якості життя в регіоні, екологічний, організаційний та кластерний потенціал (рис. 1).

Рис. 1. Структура складових економічного потенціалу регіону

Розглянемо більш детально наведену схему складових економічного потенціалу. Отже, під ресурсним потенціалом мається на увазі можливість території забезпечувати суспільні потреби за рахунок ефективного використання наявної ресурсної бази, людського капіталу, продуктивності природних ресурсів, засобів виробництва, а також її розташування відносно політично-економічних центрів впливу та перспективи ринків збуту товарів і послуг. Під трудовим потенціалом регіону розуміють, як правило, наявні в даний час і передбачувані в майбутньому трудові можливості, які характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками [6]. Також до ресурсного потенціалу відноситься така складова, як основний капітал. До основних фондів відносять будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини та обладнання (робочі, силові машини та устаткування, вимірювальні, регулюючі прилади, пристрої та устаткування, лабораторне обладнання, обчислювальну техніку), транспортні засоби, інструменти, багаторічні насадження, робочу і продуктивну худобу та ін. [6]. До її складу відносять фінансову сферу, банківську і страхову інфраструктуру, бюджет, інвестиційний клімат взагалі. В умовах ринкових відносин економічний потенціал регіону важко собі уявити

без фінансових ресурсів територіальних органів влади. Конституція України та інші законодавчі акти держави визначили систему фінансового забезпечення регіонів, яку утворюють бюджети всіх рівнів (обласного, районного, міського, сільського, селищного) і фінансові плани підприємств та організацій всіх форм власності, розташованих на їх території. Бюджет кожного рівня - це органічна складова єдиної державної бюджетної системи, яка до цього часу функціонує за колишньою радянською схемою.

Інвестиційний клімат в регіоні безпосередньо пов'язаний із загальнодержавним кліматом. Регіональний інвестиційний клімат — система правових, економічних і соціальних умов інвестиційної діяльності, сформованої дією широкого кола взаємопов'язаних процесів, що відображають як об'єктивні можливості регіону щодо розвитку і розширення інвестиційної діяльності, так і умови діяльності інвесторів. Складовою інвестиційного клімату регіону є інвестиційна привабливість, що розглядається як сукупність різноманітних об'єктивних можливостей і обмежень, зумовлюючих інвестиційну активність в регіоні — інтенсивність залучення інвестицій у регіон (другу складову інвестиційного клімату). Інвестиційна активність є результатом реалізації привабливості і потенціалу. Інвестиційний потенціал — це кількісна характеристика, що охоплює макроекономічні характеристики сумарних об'єктивних передумов для інвестицій, котрі залежать як від наявності і різноманітності сфер об'єктів інвестування, так і від економічного розвитку регіону. Залучення інвестицій в економіку регіону є однією з основних умов їх прискореного розвитку. Забезпечити її можна шляхом підвищення інвестиційної привабливості регіону — таких умов інвестування, що безпосередньо впливають на вибір інвестором об'єкта інвестування.

Далі розглянемо інноваційний потенціал регіону. Інноваційний потенціал регіону — сукупність всіх наявних у регіоні видів ресурсів, включаючи інтелектуальні, матеріальні, фінансові, інформаційні та інші, необхідних для забезпечення інноваційного процесу на всіх стадіях від продукування нових знань до поширення і реалізації інноваційної продукції, а також здатності суб'єктів господарювання до сприйняття інновацій та їх інноваційної активності. Лише такий потенціал може забезпечити створення і реалізацію принципово технологічно нової продукції, яка здатна посилити конкурентні переваги товаровиробників.

Але питання вимірювання інноваційного потенціалу регіону на сьогодні залишається не вирішеним, оскільки за різними методиками використовуються показники, котрі не входять до статистичної звітності, в наслідок чого виникають проблеми щодо їх виміру та зіставлення; наявність показників, котрі визначаються експертним шляхом, що може бути суб'єктивно; необґрунтовано велика кількість показників, котрі не містять істотної інформації; поєднання абсолютних та відносних показників в одній групі і т. д.

Останніми роками з'явилися праці, в яких інноваційний потенціал розглядається з системних позицій у контексті державної інноваційної політики, розвитку інноваційної інфраструктури, трансферу технологій, інвестиційної привабливості інноваційного середовища, впливу науки і технологій на розвиток економіки [3].

Екологічний потенціал як складова економічного потенціалу регіону представляє собою ступінь екологічної рівноваги в інтегрованій геосистемі «суспільство — природа» та її здатність виконувати антропоєкологічну й виробничу функції. Інтенсивна взаємодія суспільства і природного середовища вимагає нових підходів до аналізу і економічної оцінки ресурсів природи, оцінки економічних збитків від забруднення довкілля, залучення екологічних факторів в господарський механізм і процеси прийняття управлінських рішень. Активно розробляється теорія еколого-економічних систем, покликана інтегрувати економіку і природу без шкідливих наслідків для довкілля з метою розвитку суспільства.

Далі розглянемо такі складові економічного потенціалу, як організаційний та кластерний. Організаційний потенціал включає такі елементи, як маркетингові інструменти та позиціонування регіону. Ефективна державна регіональна політика сприятиме розвитку позитивних тенденцій в економіці країни, поступовому нарощуванню та підвищенню результативності використання її економічного потенціалу, поліпшенню життя населення. На пошквнення економічної активності регіонів певною мірою вплинула діяльність спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності. Розвиток регіональних кластерів може бути одним з важливих елементів політики підвищення конкурентоспроможності підприємств і регіону в цілому. Бізнес- і наукові співтовариства, регіональні органи влади, асоціації й інші зацікавлені сторони можуть відігравати істотну роль у процесі підвищення конкурентоспроможності регіональних кластерів. Участь регіональних органів влади в створенні й розвитку кластерів особливо важлива на перших етапах їх формування й зводиться до оцінки конкурентного потенціалу регіону, до вибору найбільш перспективних кластерів, сприянню в їхньому формуванні. Надалі участь регіональної влади скорочується й головну роль починають відігравати закони ринкової економіки, що стимулюють розвиток найбільш вигідних виробництв, а роль регіональних органів влади зводиться до підтримки найважливіших кластерів.

Таким чином, концепція кластера представляє нову точку зору на розвиток національної економіки, економіки регіону або міста, а також розкриває нові ролі компаній, уряду (або місцевих органів управління) і інших організацій, які прагнуть до підвищення конкурентоспроможності економіки країни або регіону як основи для наступного підйому рівня життя населення.

Сучасні процеси регіонального розвитку об'єктивно свідчать про те, що вирішення складних завдань здобуття конкурентних переваг регіонів неможливе без комплексної оцінки їх економічного потенціалу. Це вимагає врахування великого обсягу інформації, зумовлює до збільшення інформаційних потоків.

Економічний потенціал - поняття більш широке, комплексне. Кожна з складових економічного потенціалу окремо не дає загальної його характеристики.

Таким чином, основними завданнями вдосконалювання управління розвитком і використанням економічного потенціалу як основи механізму управління формуванням конкурентних переваг регіону є оцінка й визначення основних об'єктів і напрямків, внесення змін у ці елементи, їх модернізацію відповідно до тих стратегічних завдань, які ставляться перед регіоном. Реалізація економічного потенціалу залежить від безлічі зовнішніх факторів (зовнішнього середовища, наскільки затребуваний економічний потенціал) і від внутрішніх, що характеризують можливість реалізувати цей потенціал. Щоб досягтися конкурентних переваг, регіон повинен мати інструментарій і точно оцінити економічний потенціал. Це забезпечує можливість ухвалювати оптимальні рішення з використання наявного потенціалу.

Отже, для реальної оцінки економічного потенціалу регіону вважаємо за доцільне включити в це комплексне поняття наступні показники та виділити конкретні пріоритети [5]:

$$EP = f(X_1 * X_2 * X_3 * X_4 * X_5 * X_6 * X_7),$$

де X_1 - комплексний показник забезпеченості регіону ресурсним потенціалом, X_2 - комплексний показник забезпеченості регіону фінансовим потенціалом, X_3 - — комплексний показник забезпеченості регіону інноваційним потенціалом, X_4 - — комплексний показник потенціалу якості життя у регіоні, X_5 - екологічний потенціал регіону, X_6 – організаційний потенціал регіону X_7 – кластерний потенціал регіону.

Оцінку конкурентоспроможного потенціалу регіону доцільно проводити на основі методики експертних оцінок, оскільки ринкові умови діяльності регіонів характеризуються високою невизначеністю, відсутністю достовірної статистичної бази

проведення таких досліджень. Деякі показники, котрі характеризують складові економічного потенціалу регіону можуть взагалі оцінюються з якісної сторони. Отже, в таких умовах найбільш привабливим є метод, заснований на узагальненні досвіду, знань, спостережень спеціалістів. Цей метод дозволяє систематизувати оцінки, виявити закономірності, тобто методика експертних оцінок дозволяє перевести в комплексні оцінки накопичений досвід, спостереження й знання експертів з досліджуваного кола питань.

Перевагою імовірнісних експертних оцінок є можливість їх використання в ситуаціях невизначеності, забезпечених незначною кількістю емпіричної інформації. Імовірності, які характеризують майбутній стан підприємства до отримання експертом додаткової інформації, є апіорними. Апіорні оцінки доцільно застосовувати тоді, коли немає можливості забезпечити емпіричні дані про майбутній стан підприємства [2].

Організація експертної оцінки має на увазі проведення підготовки та відбору експертів у відповідності з визначеною методикою щодо формування репрезентативної групи експертів, проведення експертизи, обробки результатів засобами математичної статистики.

Проведення експертизи припускає пророблення таких напрямків [2]:

1. Формування експертної комісії. При цьому необхідно передбачити можливість ефективної взаємодії експертів з метою одержання повної й адекватної оцінки об'єкта експертизи. У її складі повинні бути високі професіонали, що мають досвід ефективної роботи експерта. Інформаційний обмін між експертами необхідний в експертних процедурах, метою яких є вироблення альтернативних варіантів рішень у складних ситуаціях.

2. Організація і проведення експертиз. Наявність аналітичної групи, яка професійно володіє технологією організації і проведення експертиз, методами одержання й аналізу експертної інформації, незалежно від методу проведення експертизи (метод Дельфи, "мозкової атаки").

3. Одержання достовірної експертної інформації. Алгоритм роботи експертів виглядає в такий спосіб: формулювання завдання; виявлення думок кожного експерта; переважної думки; крайніх суджень; формулювання принципів розбіжностей між експертами; дослідження причин розбіжностей у думці; аналіз кожним експертом сумарного результату і зміна (збереження) своєї думки; виявлення і формування достовірної, переважної думки; визначення результуючих експертних оцінок.

4. Коректна обробка й аналіз результатів експертизи.

5. Розробка комп'ютерних програм підтримки процесу проведення експертизи.

Оцінити компетентність експерта можна у такі способи: методом самооцінки; оцінки результатів минулої прогностичної роботи експерта; шляхом спеціального анкетування (тестування). Досвід свідчить про те, що найефективніше оцінити компетентність експерта можна за допомогою регламентованої самооцінки. Спираючись на власний досвід, знання та інтуїцію, експерти повинні оцінити (за наведеною нижче 10-бальною шкалою) силу впливу тієї чи іншої складової економічного потенціалу регіону на формування конкурентних переваг регіону.

У цілому оцінки взаємного впливу елементів конкурентоспроможного потенціалу, отримані в результаті застосування евристичних методів, показують, що є провідна група сильних взаємозв'язків, що повинна обов'язково враховуватися при управлінні формуванням конкурентних переваг регіону.

Для визначення списку сильних взаємозв'язків зіставляють результати експертного дослідження. Аналіз цих результатів дозволяє виділити галузь збігу думок експертів і сформуванню робочий список сильних взаємозв'язків.

Дослідження евристичних оцінок дає можливість визначити галузь збігу значущих результатів дослідження і виділити набір сильних взаємозв'язків елементів,

що сформуують конкурентні переваги регіону. Побудована матриця синергізму є зручним інструментом для прийняття рішень про проведення тих або інших змін в одних елементах економічного потенціалу і реакції на них інших елементів економічного потенціалу в цілому.

Підсумковий набір сильних взаємозв'язків пропонується експертам. Експерти здійснюють ранжирування їх по ступені важливості для прийняття рішень про формування конкурентних переваг регіону.

Висновки. Розроблена методологія оцінки економічного потенціалу регіону є зручним й сучасним методом його управління, котрий дозволяє проводити оцінку на основі виділення елементів, що формують конкурентні переваги регіону, групувати елементи, аналізувати внутрігрупові і міжгрупові зв'язки, побудувати матрицю синергізму елементів економічного потенціалу регіону на основі якісної оцінки взаємозв'язку потенціалоутворюючих складових.

Такий підхід дозволяє забезпечити високий адаптаційний рівень, працездатність системи управління формуванням конкурентних переваг регіону.

Список використаних джерел:

1. Алаев Е. Б. *Эффективность комплексного развития экономического района* /. - М.: Наука, 1965. - 112 с.
2. Воронкова А.Э. *Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация. Монография* /. - Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2004. - 320 с.
3. Дорофиевко В. В. *Управление научно-техническим потенциалом региона* /. - К.: УкрИНТЗИ, 1995. - 216 с.
4. Жук М. В. *Регіональна економіка: Підручник* /. - К.: ВЦ «Академія», 2008. - 416 с.
5. *Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія* / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козменко та ін. - Чернівці, 2003. - 464 с.
6. Руденко В. П. *Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем: навч. посіб.* / - Ч.3. - Чернівці: Рута. - 2005. - 306 с.

References (BSI):

1. Alaeв, E. (1965). *Effektivnost kompleksnogo razvitiya ekonomicheskogo rayona* [Efficiency of integrated development of the region]. - Moskou: Nauka [in Russian]
2. Voronkova, A. (2004). *Strategicheskoe upravlenie konkurentosposobnim potencialom predpriyatiya* [Strategic management of the competitive potential of the enterprise]. - Lugansk: VNU im. V. Dallya [in Ukraine]
3. Dorofienko, V.V. (1995). *Upravlenie nauchno-texnicheskim potencialom regiona* [Management of the scientific and technical potential of the region]. - Kiev: UkrINTZI [in Ukraine]
4. Zhuk, M.V. (2008). *Regionalnaya ekonomika* [Regional economy]. - Kiev: VC "Akademiya" [in Ukraine].
5. Shkola, I. (2003). *Ekonomichniy potencial region: prioritety vikoristannya* [Economic potential of the region: priorities of use]. - Chernivci [in Ukraine].
6. Rudenko, V.P. (2005). *Ukrains'kiy prirodno-resursniy potencial* [Ukrainian natural resource potential]. - Chernivci: Ruta [in Ukraine]

Ключові слова: економічний потенціал; регіональна конкурентоспроможність; методи управління; інноваційний потенціал; трудовий потенціал; інвестиційний потенціал.

Ключевые слова: экономический потенциал; региональная конкурентоспособность; методы управления; инновационный потенциал; трудовой потенциал; инвестиционный потенциал.

Keywords: economic potential; regional competitiveness; management methods; innovative potential; labour potential; investment potential.

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/2787485>